

Velehrad
na křižovatkách
evropských dějin

Modlitba k Panně Marii, Matce krásného milování a Matce jednoty

Brány milosrdenství otevři nám, Neposkvrněná Panno Maria,
Matko krásného milování a Matko jednoty,
a čisté vody tvého slitování nechť omyjí naše viny!

Z tebe se věčný Syn věčného Otce narodil na tuto zemi, u tebe, Matko, se my, synové země, zrodíme pro nebe. Dej nám vyrůstat v pravdě a v lásce, v lidi dokonalé podle míry plnosti Kristovy. Odvrát od nás záplavu zlých myšlenek, žádostí a hříchů, abychom jako vinná ratolest na kmeni Spasitelově přinášeli hojný užitek, měli podíl na slávě, kterou dal Otec svému Synu, a všichni abychom byli jedno; splní se tak poslední odkaz, který nám dal Ježíš. Učiň z nás lidi nové, kteří svlékli člověka starého a oblékli Krista, kteří spějí velkými kroky k nebeské vlasti, kde trůníš ty, nanebevzatá Královno! Tvému nejčistšímu Srdci se dnes zasvěcujeme, sjednoť nás se Srdcem Ježíšovým, stánkem Nejvyššího, abychom zachvácení Božím ohněm milovali ne ústy, ale skutkem v pravdě. Naše Paní a naše Matko, pamatuj, že jsme ode dneška tvoji. Pohled, kolik tvých dětí trhá mystické Tělo církve, kolik našich bratří a sester bloudí a kolik nenávidí, kolik zaslepených vášněmi a svedených, kolik chudých a pronásledovaných. Pošli hodné dělníky na žeň Beránka, který snímá hříchy světa, ať se rozjasní Boží tvář a pokoj a jednota, kterou není schopen dát svět, ať zavládne mezi námi, v rodinách, v národech, v církvi. Ať se obnoví tvářnost země. Vždyť jenom ty jsi naše naděje, spolu s anděly a svatými, našimi nebeskými zastánci.

Maria, Matko žádoucí, tys Královna všemohoucí,
prosiž za nás za křesťany svého Syna Hospodina, Kyrie eleison!

kardinál Tomáš Špidlík SJ

1. Úvodní stati

Velehrad, toť úhrn dějin našich
(František Palacký)

O. Stritzko, Svatí Cyril a Metoděj,
(olej, 1976; Centrum Aletti).

Otto Stritzko (2. února 1908, Jaroměřice nad Rokytnou – 24. června 1986, Stará Říše), český malíř, grafik a restaurátor.

Otto Stritzko je jedním z těch umělců, kteří ve 30. letech stáli u zrodu poválečných proudů českého výtvarného umění, a přesto zůstávali po léta stranou pozornosti. Nebyla to však jen ideologická cenzura, blokující v 70. a 80. letech retrospektivní autorskou výstavu, co tento stav zapříčinilo. Jeho dílo je formálně i kvalitativně různorodé, a nese navíc pečeť výrazné individuality autora, jehož svérázný smysl pro humor je v českém výtvarném umění bezprecedentní.

Ivo Binder

Literatura: Binder 2008, s. 347–352; Jirousová 2013, s. 38–48; Moravská galerie 1997; Rulíšek 1998.

1.1 Sv. Cyril a Metoděj akad. malíře Otty Stritzka – nové logo velehradských výstav

Pavel Ambros

Jednotlivé části expozice jsou uvozeny *logem*, které je pro všechny části stejné. V postavách, pojetí i kompozici obrazu sv. Cyrila a Metoděje můžeme zahlédnout výrazně nové ikonografické rysy, které vhodně vyjadřují celý záměr výstavy. Postavy sv. Cyrila a Metoděje opouští zažitou představu vznešených stařešinů, kteří měli představovat *slovanské nebe* nebo *slovanskou vzájemnost*. „Barvy temně žhoucí a jiskřivé a jiné suché a mrazící. Barvy zápasící, barvy něžně se objímající. Barvy ryčné a barvy tichounce zpívající“ (Karel Šourek), navíc v kompozici obrazu vidíme jakýsi nestárnoucí chlapecký pohled, který si všímá právě toho, co mladému člověku imponuje. Obraz nezapře ani to, že jeho autor – staroříšský malíř Otto Stritzko – studoval pravoslavné ikony a díla ruského luboku, o čemž svědčí jeho bohaté a plodné kontakty s profesorem Ukrajinské akademie v Praze Sergejem Makem.

Obraz byl namalován v roce 1976, v době normalizace a prvního vystoupení Charty 77. Umělec sám měl bezprostřední zkušenost s tím, co to znamená být v hledáčku tajné policie. Jeho zeť, Martin Jirous, byl v tu dobu souzen během politického procesu s hudební skupinou *The Plastic People of the Universe*. Je pro něj typický i šíravý humor, jímž glosuje to, co právě prožívá, vidí nebo co na něj doléhá. Pozadí obrazu představuje zemi napadenou všemi možnými příšerami, draky a ďábly. Jinotaj je zřejmý: sv. Cyril a Metoděj nejen kdysi dávno přicházeli do pohanského světa, kde vládla pohanská božstva, ale křesťan se často i dnes ocitá v situaci, kdy na něj útočí tělo, svět i ďábel. Ikonografické zobrazení apoštolů Slovanů na to odpovídá s humorem umělci vlastním. Základem „úspěchu“ jejich poslání na Velké Moravě je propojení odhodlanosti mládí formované duchovním povoláním v řeckém klášteře, velká zkušenost v jednání s mocnými tohoto světa, osobní přátelství (oba bratři se vřele objímají), kněžská důstojnost, biskupská autorita a pravomoc (pallium a biskupský kříž, kněžská štóla), vnitřní svatost symbolizovaná v srdci jako zdroj přítomnosti Ducha Svatého, který působí prostřednictvím jejich kázání, bohoslužby, apoštolské práce, misijního úsilí, výchovy, formace a vzdělávání jako lavina šířící se do pohanského světa.

Celý obraz je doprovázen dvěma citáty, které ukazují na hlubší smysl cyrilometodějské tradice svázané s Velehradem: „Velehrad, toť úhrn dějin našich“ (František Palacký) a „Přicházíme, abychom byli spolu“ (z *Životopisu sv. Cyrila a Metoděje*). Zde si můžeme dobře uvědomit, jaký je vztah mezi historií, historickým poznáním a tradicí. Dějiny můžeme chápat jako sled událostí, v nichž rozhodnutí lidí, souhrn událostí, vnitřní a vnější motivace utváří život společnosti a jednotlivců v čase. Historické poznání se dotýká dneška: vždy zůstane propast mezi mi-

nulostí a přítomností, ale zároveň jsme si vědomi toho, že i když ji nemůžeme žádným poznáním a ani metodologií zcela překonat, je pro nás důležité, abychom ji poznali. Je součástí toho, co jsme, součástí naší kulturní a lidské identity. Tradice je však ještě něco jiného: je to vědomí odpovědnosti před budoucností, která nás zavazuje. Proto tradice je vědomí autority, která tvoří normy pro naše budoucí dobro. Výrok Františka Palackého nechce říci, že středem českých zemí je Velehrad, nýbrž jen to, co v novém českém státě vnímáme stále zřetelněji: česká státnost se opírá o křesťanské tradice, které se učíme objevovat jako nosné. Velehrad si však musí ponechat i svoji křesťanskou identitu. Církev je *ecclesia*, shromáždění, kam lidé přicházejí, protože chtějí společně vyjádřit to, jak je Bůh dějinami doprovází a vede. Zde na velehradských poutích celý Boží lid vnímal Boží vedení. Již nemnozí si pamatují velkou národní pouť, která se na Velehradě odehrála těsně před druhou světovou válkou. Mnohem více z nás si pamatuje slavnou pouť v roce 1968, kdy začalo vznikat *Dílo pokoncilní obnovy*. O pouti kněží a celého Božího lidu v roce 1985 bylo napsáno mnoho. A nezapomenutelná byla návštěva papeže sv. Jana Pavla II. Vrcholem projevu tradice, toho, jak na nás Bůh pamatuje, je bohoslužba. Smysl velehradského putování je v tom, že se zde shromažďujeme lidsky nejkrásnějším způsobem: k modlitbě a oslavě Boží.

A proto tento výrok z *Životopisu sv. Cyrila a Metoděje* vyjadřuje podstatu Velehradu jako nového úkolu: Je nutné najít cestu, která nechá opět plynout život z jeho pravého zdroje. A pramenem života, který prožíváme, je svátost. Přirozeným prostředím tohoto života je liturgie. Nemůžeme žít Boží život, život, který neumírá, jestliže rytmus našich dnů je poznamenán průzkumem trhu, zalíbením v nákupech a spotřebě. Je zřejmé, že jestliže život s Kristem není živěn pouze jeho tělem, to je eucharistií, ale vším možným, jestliže tento život není podpírán celým liturgickým prostředím, pak přijímání eucharistie se stává něčím, co je vlastně vůči všemu ostatnímu něčím cizorodým. Proto chceme meditoval o živém Božím chrámu, když vstupujeme do podzemí chrámu hmotného.

Literatura: Binder 2004, s. 22–25; Jirous 2008, s. 7–38.

Přicházíme, abychom byli spolu
(Z Životopisu sv. Cyrila a Metoděje)

1.2 List papeže Františka ze dne 24. června 2013

Sv. Cyril a Metoděj přišli na Moravu před 1150 lety a zaseli tu víru. Vzpomínka na onu blahodárnou událost, která nesmazatelně poznamenala dějiny, umění a veškerou kulturu vaší země, oslovuje věřící, ale nabízí příležitost také celému národu, aby prohloubil zejména vzácné mravní dědictví, které má svůj původ v neúnavném působení svatých bratří ze Soluně. V té souvislosti je nesmírně významné, že odhodlání střežit a rozvíjet zděděné duchovní a kulturní bohatství je ve vaší zemi také právně náležitě zakotveno. Vaši předkové přijali *evangelium Ježíše Krista* jako novou formu osobního, rodinného i společenského života ještě před příchodem Cyrila a Metoděje: když moravští páni přijali křest v roce 831 v Pasově a čtrnáct českých lechů bylo pokřtěno roku 845 v Řezně. K cyrilometodějským kořenům českého státu, které zprostředkoval křest knížete Bořivoje a jeho manželky Ludmily, vaší první světice, se přihlásil jak český král Vratislav, u příležitosti své korunovace, tak i kancléř českého království, olomoucký biskup Bruno ze Schaumburgu, když žádal o udělení císařské hodnosti pro Přemysla Otakara II., synovce vaší sv. Anežky Přemyslovny.

Překlad bible do staroslověnského jazyka byl darem pro náboženský život i pro kulturní rozvoj vašich zemí. Sv. Cyril a Metoděj spolu s přímým přístupem k Písmu svatému v místním jazyce přinesli také slovanskou abecedu, a přispěli tak ve vaší vlasti i v okolních zemích k položení základů literární a právní kultury, jak o tom svědčí mimo jiné kodex sv. Metoděje. Křesťanství, hlásané kázáním a bohoslužbou, uskutečnilo epochální proměnu vaší společnosti. Rozsáhlé evangelizační dílo, které sv. Cyril a Metoděj uskutečňovali na vašem území s apoštolskou horlivostí, je ve svých základních rysech dosud platným vzorem inkulturace. Evangelium ve skutečnosti neoslazuje nic z toho, co se v různých místních kulturách nachází hodnotného, ale pomáhá lidem, aby poznávali a uskutečňovali dobro, pravdu a krásu.

Dáno ve Vatikánu 24. června 2013
papež František

Literatura: František, papež 2013, s. 3.

Obsah

Modlitba k Panně Marii, Matce krásného milování a Matce jednoty	8
1. Úvodní stati	9
1.1 Sv. Cyril a Metoděj akad. malíře Otty Stritzka – nové logo velehradských výstav Pavel Ambros	11
1.2 List papeže Františka ze dne 24. června 2013	13
1.3 Velehrad – místo vyznařující duchovní sílu Jan Graubner, arcibiskup olomoucký	14
1.4 Velehrad obnovený Petr Přádka	15
1.5 Velehrad a jeho obnova pro 21. století. Národní kulturní památka a poutní místo Pavel Ambros	16
2. Velehrad v evropském kontextu	21
2.1 Promluva sv. Jana Pavla II. při slavení eucharistie na Velehradě dne 22. dubna 1990	23
2.2 Sv. Cyril a Metoděj ve Věčném městě Římě Cyril Vasil'	25
2.3 Setkání Východ – Západ na Velehradě Michal Altrichter	31
3. Expozice Velehrad na křižovatkách evropských dějin	33
Katalog a průvodce expozicí Velehrad na křižovatkách evropských dějin Pavel Ambros	35
Počátky velehradského kláštera a jeho provizorium Lubomír Jan Konečný	36
3.1 Velehrad na křižovatkách evropských dějin Pavel Ambros	54
3.2 Krása velehradské baziliky	56
3.2.1 Krása velehradské baziliky Tomáš Špidlík	56
3.2.2 Velehradská bazilika v proměnách staletí Gabriela Elbelová	57
3.2.3 Velehradské palladium Pavel Ambros	63
3.2.4 Velehradský oltář Tomáše Černouška a Otmara Olivy Pavel Mléčka	63
3.2.5 Varhany baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě Petr Hudec	64
3.3 Velehradská tradice a Velká Morava	67
3.3.1 Znovu k počátkům velehradského kláštera a velkomoravské tradice Lubomír Jan Konečný	67
3.3.2 Stará Boleslav a Velehrad. Staroboleslavské Palladium a věrozvěsti Jan Royt	79
3.4 Cisterciáci a Velehrad	82
3.4.1 Cisterciácký prostor. Velehradské opatství a jeho místo v historii cisterciácké architektury Marina Righetti, Jana Michalčáková	82
3.4.2 Duchovní rozměr cisterciáckého řádu Václav Ventura	87
3.4.3 Cisterciácký Jan Nepomucký Miroslav Herold	98
3.4.4 Nový náhrobek cisterciáků na velehradském hřbitově Petr Hudec	101
3.5 Křesťanský Východ a Západ jako stálý úkol velehradské tradice	102
3.5.1 Cyrilometodějská tradice Tomáš Špidlík	102
3.5.2 O bílém koni a kocouru z Levína neboli O Velké Moravě a jejím dědictví Eva Maria Hrdinová	108
3.5.3 Křesťanský Východ a Západ Jiří Novotný	111
3.5.4 Liturgie v dějinách papežské koleje Russicum Robert Francis Taft	115
3.5.5 Pedagogika ikon Jiří Novotný	119
3.5.6 Slavení východní liturgie na Velehradě v kontextu jezuitské východní misie Pavel Ambros	120
3.6 Velehrad cyrilometodějský	123
3.6.1 Služebník Boží Antonín Cyril Stojan Michal Altrichter	123
3.6.2 Promluva papeže Benedikta XVI. při zádušní mši za kardinála Tomáše Špidlíka SJ ve vatikánské bazilice sv. Petra dne 20. dubna 2010	125
3.6.3 Z galerie významných osobností cyrilometodějské velehradské tradice Pavel Ambros	127
Bedřich lantkrabě Fürstenberg, kardinál (Friedrich Egon von Fürstenberg, 1813–1892)	127

	Pavel Křížkovský (1820–1885)	127
	František Sušil (1804–1868)	127
	Ignát Wurm (1825–1911)	128
	František Cinek (1888–1966)	128
	František Dvorník (1893–1975)	129
	Josef Vašica (1884–1968)	129
	Bohumil Zlámal (1904–1984)	130
	František Václav Mareš (1922–1994)	130
	Vojtěch Tkadlčík (1915–1997) Michal Špaček	130
3.6.4	Instituce velehradské tradice Michal Špaček	131
	Koruna Soluňská, katolický spolek	131
	Bratrstvo sv. Cyrila a Metoděje, katolický unijní spolek	131
	Časopis Cyrill a Method	131
	Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie (1891)	132
	Malice velehradská	133
	Ústav sv. Cyrila a Metoděje pro misie slovanské na Velehradě Pavel Ambros	133
3.6.5	Velehradské muzeum Petr Hudec	134
3.6.6	Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě Michal Špaček	137
3.6.7	Kongregace sester Božského Vykupitele na Velehradě 1958–2009 Petr Hudec	138
3.6.8	Velehrad a jezuité Pavel Ambros	139
3.7	Velehrad současnosti – kulturní inspirace	142
3.7.1	Pavel Křížkovský Michal Altrichter	142
3.7.2	Janáčkova Glagolská mše Michal Altrichter	143
3.7.3	Nakladatel Metoděj Melichárek Michal Altrichter	144
3.7.4	Archeologický spolek Starý Velehrad Pavel Ambros	144
3.7.5	Velehrad a český exil Jaroslav Škarvada	144
	Český poutní dům Velehrad v Římě Jaroslav Zádřapa	145
	Cyrlometodějská tradice v Londýně Jan Jůn	146
	Život a dílo otce Jana Langa SJ František Hylmar	148
	Ellwangen, poutě krajanů k místu Metodějova uvěznění Luisa Karczubová	148
	Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry (Křesťanská akademie v Římě) Josef Kolářek	149
	Bibliotheca Cyrillo-Methodiana Vladimíra Neuwirtha, Raunheim – Opava Pavel Ambros	151
3.7.6	Tradice a moderna Jiří Olič	152
	Akademický sochař Otmar Oliva Tomáš Špidlík	154
	Poutní kříž Otmar Olivy Petr Hudec	155
	Akademický malíř Jan Jemelka Tomáš Špidlík	155
3.7.7	Centrum Aletti v Římě Luisa Karczubová	156
3.7.8	Centrum Aletti v Olomouci Luisa Karczubová	157
3.7.9	Nakladatelství Refugium Velehrad-Roma Luisa Karczubová	157
3.7.10	Poutní cesta růžence Petr Hudec	158
3.7.11	Řád sv. Cyrila a Metoděje České biskupské konference Petr Hudec	158
3.7.12	Petr Fajkus, velehradský mistr slováckého ornamentu Petr Fajkus, junior	165
3.7.13	Velehrad fotografa – výtvarníka Rudolfa Smahela Jana Smahelová	166
3.7.14	Hradištan – Velkomoravský chorál Jiřího Pavlici	167

4. Expozice Bible pro malé i velké	168
Katalog a průvodce expozicí Bible pro malé i velké Pavel Ambros	170
4.1 Turínské plátno a Svatá Tvář z Manoppella (tzv. Veroničina rouška) Luisa Karczubová	196
4.2 Rodokmen české bible Josef VINTR	197
4.3 Sběrka biblí P. Jana Mrvy Jana Opletová, Markéta Poskočilová	198
4.4 Bible, slovo Boží a obraz – Jan Jemelka (1953)	203
5. Velehradské Martyrion v obnovené křížové chodbě s přilehlou románskou kapitulní síní a s rajským dvorem	207
Katalog a průvodce expozicí Martyrion Pavel Ambros	209
5.1 Velehradská mozaika Nebeský Jeruzalém Luisa Karczubová	248
5.2 Velehradští mučedníci Petr Hudec	250
5.3 Druhá světová válka (1939–1945) a Velehrad za německé okupace Václav Šettner	257
5.4 Rok 1950 a Velehrad Vojtěch Vlček	260
5.5 Koptští mučedníci Jaroslav Franc	264
Vánoční poselství koptského papeže Šenuta III. (1923–2012) ze dne 7. ledna 2011 křesťanům v diaspoře	265
5.6 Vitráž Jana Jemelky Cyril, Metoděj a Maria se Sluncem života uvnitř žhavě milujícího srdce Michal Altrichter	266
6. Nejnovější proměna velehradského areálu	268
6.1 Velehradská obnova na prahu 3. tisíciletí Jana Spathová	269
6.2 Stavební proměny velehradského areálu v letech 2008–2014 z pohledu památkáře a některá nová stavebněhistorická zjištění Zdeněk Chudárek	273
6.3 Výtvarné techniky malířské, sochařské a uměleckořemeslné výzdoby baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě Milena Nečásková	292
6.4 Restaurování a modernizace hracího stolu varhan baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě Ivo Roháč	298
6.5 Velehradský dům sv. Cyrila a Metoděje – objekty bývalé sýpky a konírny Petr Hudec	301
6.6 Grafické řešení projektu Velehrad na křižovatkách evropských dějin Filip Heyduk, Martin Strnad	307
6.7 Architektonické řešení expozice muzeí Velehradu Jiří Javůrek, Silvie Bednaříková, Jaroslav Malý, Jakub Žák	308
6.8 Poutní místo Velehrad – projekt obnovy a úpravy Tomáš Šantavý, Svatoslav Hladník	309
6.9 Nový ambit Petr Hudec	311
7. Velehradská tradice jako poslání	312
7.1 Nejstarší počátky cyrilometodějské tradice po pádu Velké Moravy (10.–11. století) Bohumil Zlámal	313
7.2 Píseň Bože, cos ráčil Michal Altrichter	316
7.3 Unionistické sjezdy na Velehradě 1907–2007 Michal Špaček	317
7.4 Ekumenický význam velehradských kongresů Leonard Górka	319
7.5 Nová evangelizace v Evropě Jan Graubner, arcibiskup olomoucký	320
7.6 O spojování protikladů a mimoběžek aneb Vojtěch Tkadlčík – slavista, teolog a překladatel Eva Maria Hrdinová	324
7.7 Velehradské dialogy 2013 Robert Svatoň	330
7.8 Pastýřský list Jaroslava Škarvady z 25. prosince 1984	332
Vítězný domov Michal Altrichter	334

8. Velehrad – the fruit of the interaction of civil and ecclesiastical tradition of Saints Cyril and Methodius	Pavel Ambros	336
8.1 Velehrad at the crossroads of European history		337
8.2 The Bible for the small and the grown-ups		340
8.3 A spiritual pilgrimage through the Velehrad Martyrion		343
Bibliografie		346

Velehrad na křižovatkách evropských dějin

Odpovědný redaktor Pavel Ambros
Návrh obálky Tomáš Ježek
Sazbu písmem Frutiger zhotovilo Refugium dtp
Vydalo nakladatelství Centra Aletti
Refugium Velehrad-Roma, s.r.o.
Křížkovského 4, 772 01 Olomouc
e-mail: refugium@refugium.cz
www.refugium.cz
jako svou 441. publikaci
Tisk a knižní zpracování
Graspo CZ, a.s., Zlín
Vydání první
Olomouc 2016

ISBN 978-80-7412-240-8